

Πώς κυβερνούν τα αντισυστημικά κόμματα;

Τα αποτελέσματα της πολιτικής
των αντισυστημικών κυβερνήσεων

Βασικά συμπεράσματα:

- **Η άνοδος των αριστερών και δεξιών αντισυστημικών κομμάτων έχει ξεκινήσει από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και εκτοξεύθηκε στα μέσα της περασμένης δεκαετίας και ιδιαίτερα το 2015. Σήμερα, συνεχίζει να αυξάνεται η ζήτηση για δεξιά αντισυστημικά κόμματα: βάσει των δεδομένων του 2025, σχεδόν 1 στους 5 Ευρωπαίους ψηφοφόρους έχει ψηφίσει στις τελευταίες εθνικές εκλογές κάποιο δεξιό αντισυστημικό κόμμα.**
 - Στο πεδίο της οικονομίας, οι αντισυστημικές (λαϊκιστικές ή/και αυταρχικές) κυβερνήσεις σημειώνουν χαμηλότερες επιδόσεις ως προς τη μεγέθυνση του ΑΕΠ σε σύγκριση με άλλες μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις. Η επιστημονική έρευνα δείχνει πως οι αντισυστημικές κυβερνήσεις αυξάνουν τους δασμούς, μειώνουν τον όγκο του εμπορίου και τις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές, ενώ επίσης αυξάνουν σημαντικά το δημόσιο χρέος και τον πληθωρισμό.
 - Στο πεδίο των θεσμών, οι αντισυστημικές κυβερνήσεις μπορούν πολύ γρήγορα να υπονο-
- μεύσουν το κράτος δικαίου σε χώρες όπου αυτό ήταν ήδη αδύναμο, με την επιδείνωση να εντείνεται κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής τους. Αντίθετα, σε χώρες με ισχυρό κράτος δικαίου, η υπονόμηση είναι πιο αργή λόγω της ύπαρξης θεσμικών εμποδίων. Οι αντισυστημικές κυβερνήσεις περιορίζουν τους ελεγκτικούς μηχανισμούς της δικαιοσύνης, και επηρεάζουν αρνητικά τις ελεύθερες εκλογές και την ελευθερία του τύπου.
- Στη διαχείριση της κρίσης της πανδημίας του COVID-19, οι περισσότερες λαϊκιστικές κυβερνήσεις υποτίμησαν τη σοβαρότητα του κατάστασης, πρότειναν ατεκμηρίωτες και βραχυπρόθεσμες λύσεις ενώ απέφυγαν την εφαρμογή αυστηρών κανονισμών όπως η χρήση μάσκας ή οι περιορισμοί στις ιδιωτικές συναθροίσεις. Έτσι, εμφάνισαν λιγότερο περιοριστικές πολιτικές και κατέγραψαν κατά μέσο όρο υπερβάλλουσα θνησιμότητα υψηλότερη κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με τις μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις.

ⁱ Επικεφαλής Ερευνών του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών. constantinos.saravakos@kefim.org

Εισαγωγή: Η άνοδος των αντισυστημικών κομμάτων

Οι πρόσφατες γερμανικές εκλογές επιβεβαίωσαν την αυξημένη εκλογική επιρροή των αντισυστημικών (δηλαδή λαϊκιστικών ή/και αυταρχικών κομμάτων),¹ με την ανάδειξη στην αξιωματική αντιπολίτευση του ακροδεξιού κόμματος, *Εναλλακτική για την Γερμανία* (AfD),² γεγονός που έρχεται να προστεθεί στην πρόσφατη πρωτιά του επίσης ακροδεξιού *Κόμματος της Ελευθερίας* (FPÖ) στις εκλογές του περασμένου Σεπτεμβρίου στην Αυστρία. Η άνοδος των κομμάτων αυτών, σε συνδυασμό με την επανεκλογή Τραμπ στις ΗΠΑ και την καθιέρωση αυταρχικών καθεστώτων στην καρδιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε χώρες όπως η Ουγγαρία και η Σλοβακία, καταδεικνύουν πως τα ακραία και αντισυστημικά κόμματα βρίσκονται σε σημαντική άνοδο. Παράλληλα, τα αυταρχικά συστήματα διακυβέρνησης στην περιφέρεια της Ευρώπης, όπως στην Ρωσία, την Τουρκία και τη Λευκορωσία, απειλούν ευθέως τη φιλελεύθερη δημοκρατία αλλά και την ειρήνη.³ Η εκλογική ζήτηση για αντισυστημικά κόμματα μπορεί να δείχνει αυξημένη, ωστόσο, η διακυβέρνηση μίας χώρας από αντισυστημικά κόμ-

ματα και αντισυστημικούς πολιτικούς δεν συνδέεται με την εφαρμογή αξιόπιστων πολιτικών, καθώς σύμφωνα με την επιστημονική έρευνα τα κόμματα αυτά όταν κληθούν να κυβερνήσουν αποτυγχάνουν να εφαρμόσουν πολιτικές που δημιουργούν συνθήκες ευημερίας. Στο κείμενο, η εννοιολόγηση των αντισυστημικών κομμάτων γίνεται σύμφωνα με την ταξινόμηση του ινστιτούτου Timbro και τον *Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού*.⁴

Η αυξανόμενη ζήτηση για ακραίες πολιτικές: η εκλογική άνοδος των αντισυστημικών κομμάτων.

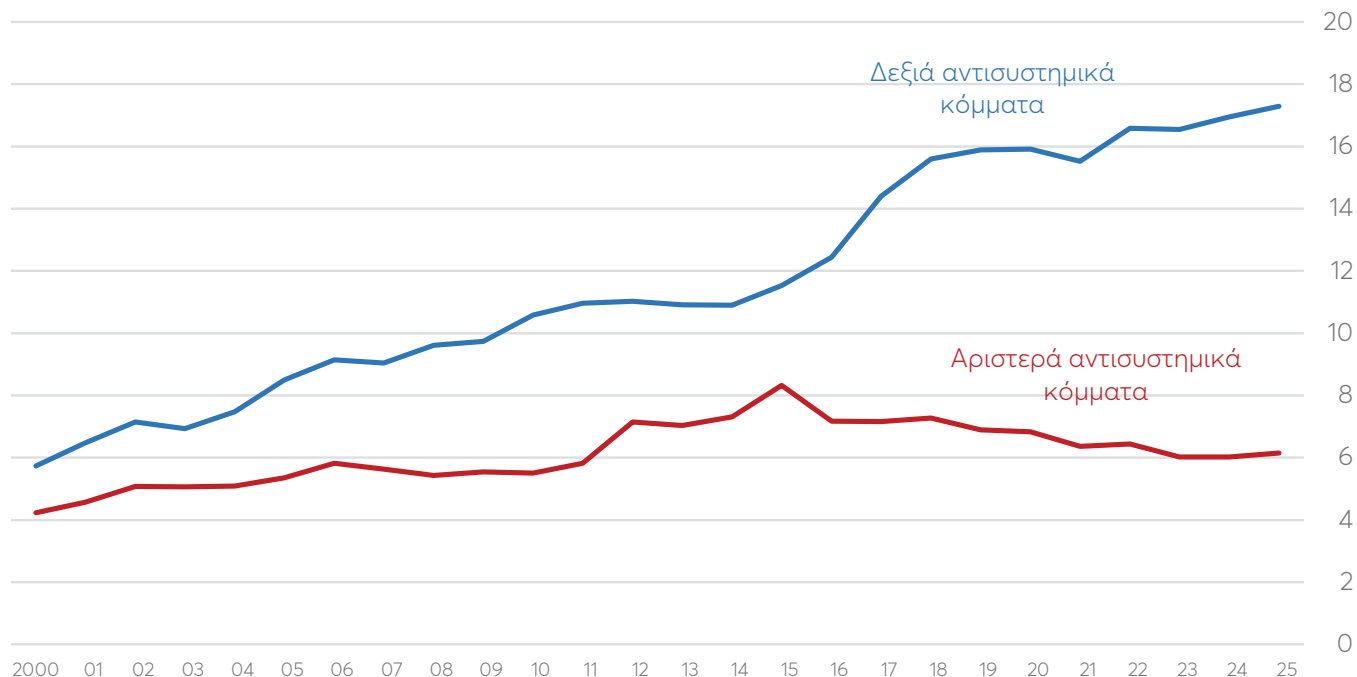
Η άνοδος των αριστερών και δεξιών αντισυστημικών κομμάτων έχει ξεκινήσει από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και εκτοξεύθηκε στα μέσα της περασμένης δεκαετίας και ιδιαίτερα το 2015. Εκείνη την περίοδο, η, μεταξύ άλλων, επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα και η άνοδος των Podemos στην Ισπανία, κορύφωσαν την απήχηση των αριστερών αντισυστημικών κομμάτων, ωστόσο, έκτοτε παρατηρείται αποκλιμάκωση. Αντίθετα, η αύξηση της εκλογικής απήχησης των δεξιών αντισυστημικών κομμάτων συνεχίστηκε και πλέον

- 1 Για μία πληρέστερη εννοιολογική περιγραφή και ταξινόμηση γύρω από την έννοια του λαϊκισμού και την λειτουργία του στο πλαίσιο της φιλελεύθερης δημοκρατίας βλ. Pappas, T. S. (2019). *Populism and liberal democracy: A comparative and theoretical analysis*. Oxford University Press.
- 2 Για την ταξινόμηση του AfD στο πολιτικό σύστημα ως ακροδεξιό (far-right), βλ. ενδεικτικά Wondreys, J., & Mudde, C. (2022). Victims of the pandemic? European far-right parties and COVID-19. *Nationalities Papers*, 50(1), 86–103. <https://doi.org/10.1017/nps.2020.9>. Για τη σχετική εννοιολογική συζήτηση βλ. ενδεικτικά de Jonge, L., Georgiadou, V., Halikiopoulou, D., Rovira Kaltwasser, C., & Tanscheit, T. (2024). Is the far right a global phenomenon? Comparing Europe and Latin America: A scholarly exchange. *Nations and Nationalism*. <https://doi.org/10.1111/nana.13074>. Οι συγγραφείς της μελέτης υποστηρίζουν πως το κόμμα, το οποίο ξεκίνησε ως ευρωσκεπτικιστικό αλλά οικονομικά φιλελεύθερο, μετατράπηκε σε λαϊκιστικό ριζοσπαστικό δεξιό κόμμα που υιοθέτησε νατιβιστικές θέσεις και στη συνέχεια μετατράπηκε σε μια «δυναμική εξτρεμιστική οργάνωση» με ακροδεξιές συνιστώσες και κρυφά σχέδια «παλιννόστησης». Προωθώντας τον νατιβισμό ως βασική μορφή σοβινισμού και αποκλεισμού και συνδυάζοντάς τον με τον λαϊκισμό και τον αυταρχισμό, η ακροδεξιά δίνει προτεραιότητα σε ένα «μονοπολιτισμικό εθνικό κράτος», αποτελώντας πραγματική απειλή για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις θεμελιώδεις ευρωπαϊκές αξίες και τη φιλελεύθερη δημοκρατία.
- 3 Σχετικά με την στροφή σε αυταρχικά πολιτικά συστήματα βλ. ενδεικτικά Trantidis, A. (2021). Building an authoritarian regime: Strategies for autocratisation and resistance in Belarus and Slovakia. *The British Journal of Politics and International Relations*, 24(1), 113-135. <https://doi.org/10.1177/1369148120978964>.
- 4 «Στο πλαίσιο του Δείκτη, ένα κόμμα ταξινομείται ως λαϊκιστικό όταν η πολιτική του αφήγηση έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τη σύγκρουση μεταξύ ενός περιθωριοποιημένου «λαού», τον οποίο και αξιώνει το κόμμα αυτό ότι εκπροσωπεί, και των διεφθαρμένων πολιτικών «ελίτ». Αυτή η σύγκρουση εντοπίζεται κυρίως σε δύο διαστάσεις: α) Στην οικονομία, εκδηλώνεται με την αντίθεση προς τις πολιτικές του ελεύθερου εμπορίου, της επιχειρηματικότητας και της εν γένει της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, προκρίνοντας την αναδιανομή και την κρατική παρέμβαση υπέρ του «λαού». Β) Στον πολιτισμό, εκδηλώνεται ως αντίθεση στην παγκοσμιοποίηση, την πολυπολιτισμικότητα, και σε βασικά ατομικά και ανθρώπινα δικαιώματα των μειονοτήτων. Αντιστοίχως, ένα κόμμα ταξινομείται στο πλαίσιο του Δείκτη ως απολυταρχικό, όταν ασπάζεται ιδεολογίες εχθρικές προς τη φιλελεύθερη δημοκρατία, όπως ο Μαρξισμός-Λενινισμός, ο φασισμός, ο ναζισμός ή όταν έχει εμπράκτως εγκαταλείψει τις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας όπως συμβαίνει με το Fidesz στην Ουγγαρία». Βλ. σχετικά: Σαραβάκος, Κ. (2024). Ανθεκτικός ο λαϊκισμός σε Ελλάδα και Ευρώπη. *Policy paper 2*. Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών. Heinö, A., J. (2024). *Authoritarian Populism Index 2024*. Timbro

έχει κορυφωθεί. Σύμφωνα με τα στοιχεία και την ταξινόμηση του Δείκτη Αυταρχικού Λαϊκισμού του ινστιτούτου Timbro, το 2025 σχεδόν 1 στους 5 Ευ-

ρωπαϊούς ψηφοφόρους ψήφισε στις τελευταίες εθνικές εκλογές κάποιο δεξιό αντισυστημικό κόμμα (Γράφημα 1).

Γράφημα 1. Εκλογική απήχηση αριστερών και δεξιών αντισυστημικών κομμάτων σε εθνικές εκλογές στην Ευρώπη (μέσος σταθμισμένος όρος)

Πηγή: Heinö, A., J. (2024). *Authoritarian Populism Index 2024*. Timbro. Ίδιοι υπολογισμοί για τα έτη 2024 και 2025.

Η μελέτη των αποτελεσμάτων διακυβέρνησης των αντισυστημικών κομμάτων

Η αύξηση της εκλογικής απήχησης των αντισυστημικών κομμάτων και η προοπτική να αναλάβουν την εξουσία συνδέεται με το ερώτημα περί της αποτελεσματικότητας των πολιτικών που συνήθως εφαρμόζουν στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Η οικονομική και θεσμική πολιτική των αντισυστημικών κομμάτων δεν φαίνεται να συνδέεται με αξιόπιστες πολιτικές που μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα κοινωνικά προβλήματα.

Αντίθετα, η μέχρι τώρα πλούσια σε εμπειρικά δεδομένα διεθνής μελέτη των αποτελεσμάτων της

διακυβέρνησης λαϊκιστικών κομμάτων και αυταρχικών διακυβερνήσεων καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι πολιτικές που ασκούν οδηγούν σε οικονομική ύφεση, σε περιορισμό των ατομικών δικαιωμάτων, και σε ανεπαρκείς λύσεις σε ζητήματα υγείας και εκπαίδευσης.

Οι επιπτώσεις στην οικονομία: ύφεση, αύξηση χρέους, πληθωρισμός και μείωση της οικονομικής ελευθερίας

Στον τομέα της οικονομίας, τα λαϊκιστικά κόμματα δίνουν έμφαση σε βραχυπρόθεσμα μέτρα και «εύκολες λύσεις», που παρέχουν στους πολίτες αυτό που επιθυμούν, ανεξάρτητα από τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των πολιτικών αυτών (Dornbusch

5 Dornbusch, R., & Edwards, S. (2007). *The macroeconomics of populism in Latin America*. University of Chicago Press.

και Edwards, 2007).⁵ Αυτές οι μη βιώσιμες πολιτικές συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική ύφεση που παρατηρείται συχνά από την εφαρμογή αναποτελεσματικών οικονομικών μέτρων από λαϊκιστικές κυβερνήσεις (Dovis et al., 2016).⁶

Πιο συγκεκριμένα, η εμπειρική μελέτη των Funke et al. (2022)⁷ καταλήγει πως το οικονομικό κόστος της διακυβέρνησης από λαϊκιστές είναι μεγάλο, το οποίο ποσοτικοποιείται ως αρνητική διαφορά 10 ποσοστιαίων μονάδων στην αύξηση του ΑΕΠ σε σύγκριση το ΑΕΠ που θα μπορούσε να επιτευχθεί υπό μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις. Η μείωση της μακροοικονομικής σταθερότητας και η διάβρωση των θεσμών συνδέονται στενά με τη διακυβέρνηση από λαϊκιστές. Το Γράφημα 2α παρουσιάζει τη μεγέθυνση του ΑΕΠ μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης από λαϊκιστικές κυβερνήσεις (συνεχής γραμμή) σε σύγκριση με ένα μοντέλο εκτίμησης αν στην εξουσία

δεν ήταν λαϊκιστικές κυβερνήσεις (διακεκομμένη γραμμή, «doppelganger»). Οι εκτιμήσεις δείχνουν πως τόσο οι δεξιές, όσο και οι αριστερές λαϊκιστικές κυβερνήσεις υπολείπονται της εκτιμώμενης μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην περίπτωση που δεν είχε αναλάβει ένα λαϊκιστικό κόμμα τη διακυβέρνηση της χώρας. Ωστόσο, ο αριστερός λαϊκισμός φαίνεται να έχει μεγαλύτερη αρνητική επίπτωση. Στα Γραφήματα 2β-γ παρουσιάζεται η εξέλιξη άλλων οικονομικών δεικτών υπό λαϊκιστική διακυβέρνηση. Οι εκτιμήσεις αυτές δείχνουν τους δασμούς να αυξάνονται σημαντικά και κατά συνέπεια το εμπόριο (ως ποσοστό του ΑΕΠ) και οι χρηματοπιστωτικές συναλλαγές να μειώνονται, ενώ το δημόσιο χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ) και ο πληθωρισμός αυξάνονται σημαντικά. Οι ερευνητές δεν διαπιστώνουν σημαντικές αλλαγές ως προς τους δείκτες ανισότητας και απασχόλησης, αντίθετα προς τις υποσχέσεις των λαϊκιστικών κομμάτων.

Γράφημα 2α. Μεγέθυνση ΑΕΠ σε χώρες με λαϊκιστική κυβέρνηση (συνεχής γραμμή) σε σύγκριση με ένα μοντέλο εκτίμησης στην εξουσία αν δεν βρίσκονταν λαϊκιστικές κυβερνήσεις (διακεκομμένη γραμμή).

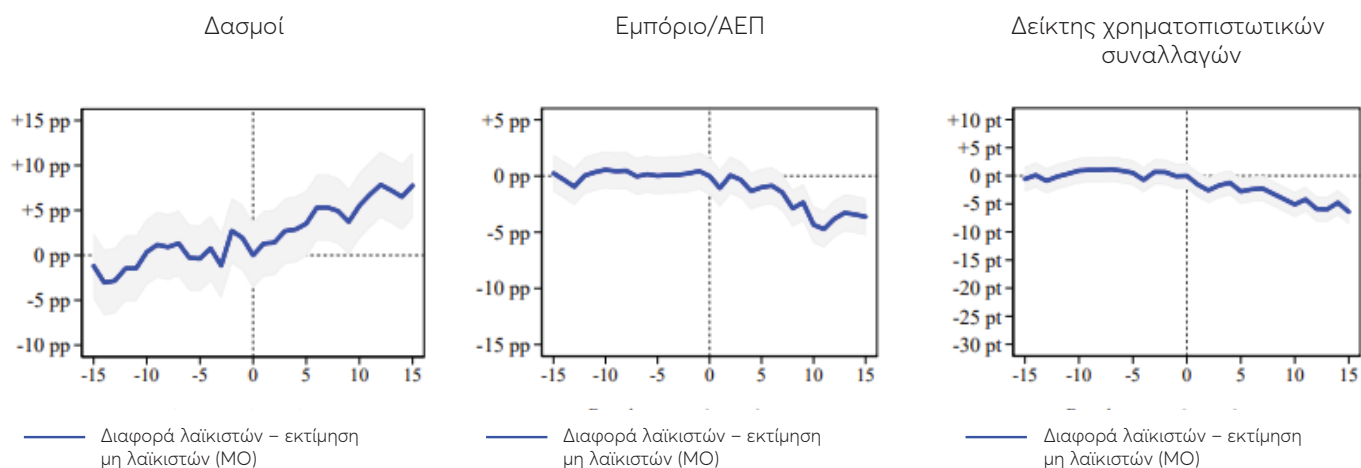

Πηγή: Funke et al. (2022). Σημείωση: Η κάθετη γραμμή δείχνει την στιγμή της ανόδου των λαϊκιστών στην κυβέρνηση.

6 Dovis, A., Golosov, M., & Shourideh, A. (2016). *Political economy of sovereign debt: A theory of cycles of populism and austerity* (Technical Report). National Bureau of Economic Research.

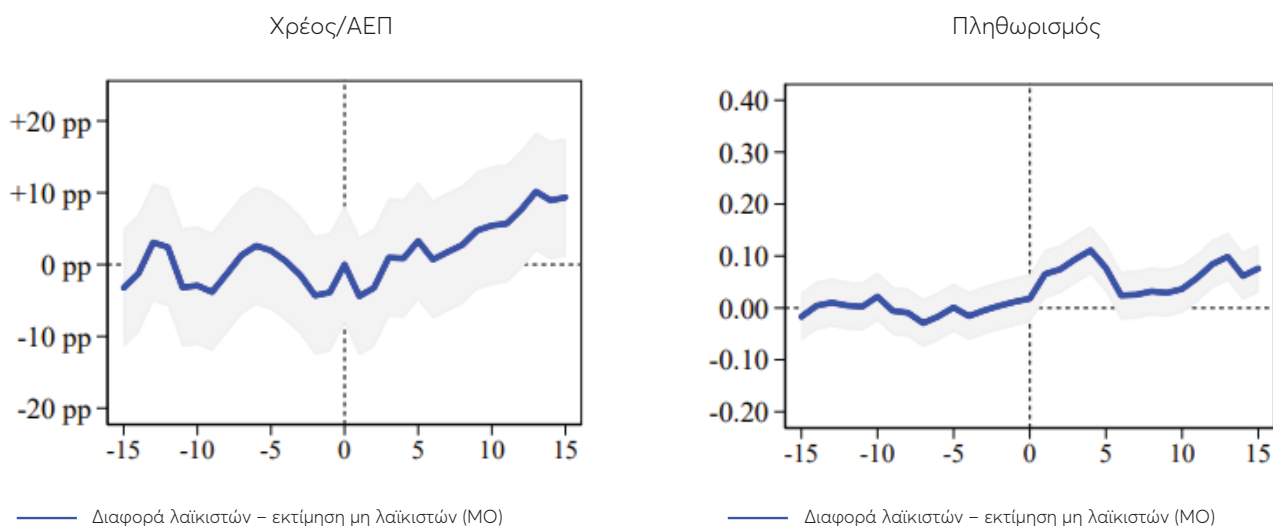
7 Funke, M., Schularick, M., & Trebesch, C. (2022). Populist leaders and the economy. HAL-03881225.

Γράφημα 2β. Δείκτες εμπορίου μέχρι 15 χρόνια μετά την άνοδο των λαϊκιστών στην κυβέρνηση.

Πηγή: Funke et al. (2022). Σημείωση: Η κάθετη γραμμή δείχνει την στιγμή της άνοδου των λαϊκιστών στην κυβέρνηση. Οι μπλε γραμμές αποτυπώνουν την διαφορά της αύξησης/μείωσης των δεικτών των λαϊκιστικών κυβερνήσεων σε σύγκριση με ένα μοντέλο εκτίμησης αν δεν ήταν λαϊκιστικές κυβερνήσεις στην εξουσία.

Γράφημα 2γ. Εξέλιξη μακροοικονομικών μεγεθών μέχρι 15 χρόνια μετά την άνοδο των λαϊκιστών στην κυβέρνηση.

Πηγή: Funke et al. (2022). Σημείωση: Η κάθετη γραμμή δείχνει την στιγμή της άνοδου των λαϊκιστών στην κυβέρνηση. Οι μπλε γραμμές αποτυπώνουν την διαφορά της αύξησης/μείωσης των δεικτών των λαϊκιστικών κυβερνήσεων σε σύγκριση με ένα μοντέλο εκτίμησης αν δεν ήταν λαϊκιστικές κυβερνήσεις στην εξουσία.

Πέρα από τις χειρότερες οικονομικές επιδόσεις, οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις περιορίζουν την οικονομική ελευθερία, υπονομεύουν την ασφάλεια των κανόνων δικαίου, και αυξάνουν τον προστατευτισμό στο εμπόριο και την κρατική παρέμβαση στην οικονομία (Rode και Revuelta, 2015).⁸ Η μελέτη του Fraser

er Institute (2023)⁹ επιβεβαίωσε την αρνητική σχέση λαϊκισμού και οικονομικής ελευθερίας, τονίζοντας ότι οι κυβερνήσεις αυτές ασκούν αυθαίρετη πολιτική ελλείψει ισχυρών θεσμικών ελέγχων. Ελέγχοντας για μια σειρά από πιθανούς παράγοντες που επηρεάζουν τη σχέση, τα αποτελέσματα της έρευνας

8 Rode, M. and J. Revuelta. 2015. "The Wild Bunch! An Empirical Note on Populism and Economic Institutions". *Economics of Governance*. 16(1): 73–96.

9 Celico, A., & Rode, M. (2023). Populism, Majority Rule, and Economic Freedom. *Fraser Institute*.

δείχνουν ότι οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις συνδέονται σημαντικά με μείωση της οικονομικής ελευθερίας σε ένα μεγάλο δείγμα δημοκρατικών χωρών. Ωστόσο, κατά τη μελέτη, οι χώρες του ΟΟΣΑ επηρεάζονται διαφορετικά από λαϊκιστικές κυβερνήσεις σε σύγκριση με τις χώρες που δεν είναι μέλη του ΟΟΣΑ. Στις χώρες του ΟΟΣΑ, η επίδραση του λαϊκισμού στην οικονομική ελευθερία φαίνεται να μετριάζεται σε σημαντικό βαθμό από τους εν ισχύ θεσμικούς περιορισμούς, τα λεγόμενα θεσμικά αντίβαρα. Αντίθετα, στις χώρες που δεν είναι μέλη του ΟΟΣΑ, ο λαϊκισμός είναι γενικά επιζήμιος για την οικονομική ελευθερία ελλείψει θεσμικών αντιβάρων.

Η επίπτωση στους πολιτικούς θεσμούς: αποδυνάμωση του κράτους δικαίου και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης

Στους πολιτικούς θεσμούς, η έρευνα έχει δείξει ότι οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις οδηγούν σε μείωση της αποτελεσματικότητας των θεσμών του κράτους και της λογοδοσίας (Cachanosky και Padilla, 2019).¹⁰ Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της θεσμικής αποδυνάμωσης από τη διακυβέρνηση λαϊκιστικών κυβερνήσεων είναι ο περιορισμός της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης και της ανεξάρτητης δημοσιογραφίας (Kenny, 2020).¹¹ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της διαφάνειας και τη δυσκολία ελέγχου των κυβερνητικών αποφάσεων από ανεξάρτητους μηχανισμούς του κράτους, της κοινωνίας των πολιτών και τους πολίτες.

Η μελέτη των Fekolli και Cela (2024)¹² στο *Foreign Affairs Review* καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ακροδεξιές κυβερνήσεις, όπως αυτές στην Ουγγαρία και την Πολωνία (μέχρι το 2023), έχουν συστηματικά υπονομεύσει το κράτος δικαίου περιορίζοντας την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, την ελευθερία του τύπου και τη λειτουργία των κομμάτων της

αντιπολίτευσης. Διαπίστωσαν επίσης πως οι αριστερές λαϊκιστές κυβερνήσεις στην Ελλάδα και την Ισπανία επικεντρώθηκαν κυρίως σε επιμέρους αλλαγές πολιτικής με κοινωνικοοικονομική στόχευση, χωρίς να καταφέρουν να αλλοιώσουν σημαντικά θεσμικές διαστάσεις του συστήματος διακυβερνήσεις, λόγω των ισχυρότερων εμποδίων που βρήκαν από τους υφιστάμενους ελεγκτικούς μηχανισμούς (δικαστική εξουσία, ανεξάρτητες αρχές κλπ). Η μελέτη των Houle και Kenny (2018)¹³ στο *American Political Science Review* αναλύει τον τρόπο με τον οποίο ο λαϊκισμός μπορεί να υπονομεύσει τους δημοκρατικούς θεσμούς, μειώνοντας τους περιορισμούς στην εκτελεστική εξουσία και την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας. Η εμπειρική τους ανάλυση σε 19 χώρες της Λατινικής Αμερικής καταλήγει επίσης στο συμπέρασμα ότι ο λαϊκισμός σχετίζεται με την αποδυνάμωση των θεσμικών αντιβάρων προς την κυβέρνηση. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη δείχνει ότι οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις τείνουν να αποδυναμώνουν θεσμικούς και νομικούς περιορισμούς ελέγχου της εκτελεστικής εξουσίας, ενώ -αντίθετα προς τις υποσχέσεις τους- η διακυβέρνησή τους δεν συνδέεται με αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των πολιτών, και προσθέτει ότι οι αριστεροί λαϊκιστές δεν επιτυγχάνουν μεγαλύτερη αναδιανομή από τους αντιπάλους τους.

Οι Kyriacou & Trivin (2024)¹⁴ δημοσίευσαν στο *American Journal of Political Science* μία σημαντική μελέτη 60 χωρών για την περίοδο 1920-2019, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως οι λαϊκιστές στην κυβέρνηση αποτελούν απειλή για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, την ισότητα και τη συμμόρφωση με τους κανόνες του κράτους δικαίου, εκεί όπου οι ισχυροί ελεγκτικοί θεσμοί απουσιάζουν. Το Γράφημα 3, που προέχεται από τη μελέτη, παρουσιάζει τη μέση σταθμισμένη διαφορά στον δείκτη του κράτους δικαίου¹⁵ για δύο διαφορετικές ομάδες χωρών:

10 Cachanosky, N. and A. Padilla. 2019. "Latin American Populism in the Twenty-First Century". *The Independent Review*. 24(2): 209-226.

11 Kenny, P. D. (2020). "The enemy of the people": Populists and press freedom. *Political Research Quarterly*, 73(2), 261-275.

12 Fekolli, S., & Cela, E. (2024). Right-wing and left-wing populism in the EU and their impact on democratic processes. *Foreign Affairs Review*, 34(3), 67-76. [https://doi.org/10.46493/2663-2675.34\(3\).2024.67](https://doi.org/10.46493/2663-2675.34(3).2024.67).

13 Houle, C., & Kenny, P. D. (2018). Populism and the erosion of democratic checks and balances. *American Political Science Review*, 112(2), 1-18. <https://doi.org/10.1017/S0003055418000107>.

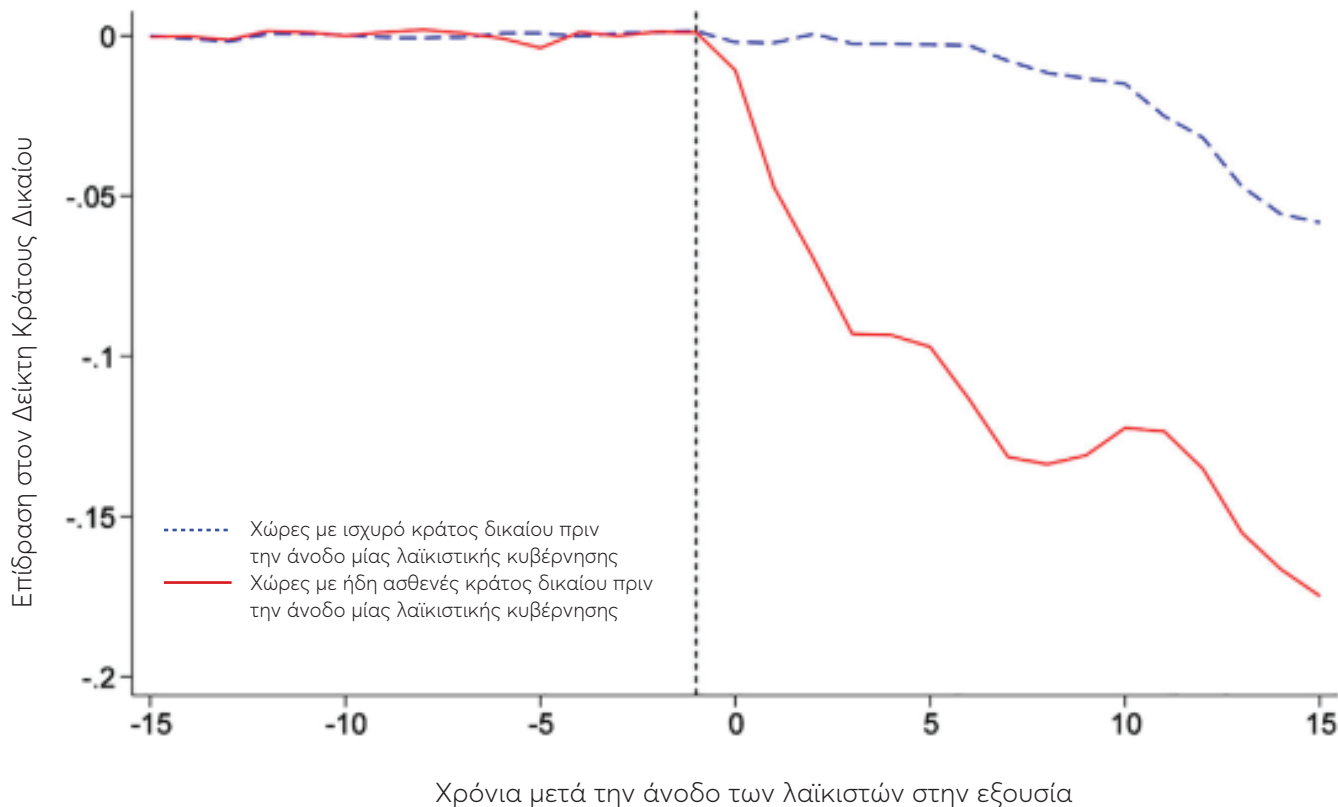
14 Kyriacou, A., & Trivin, P. (2024). Populism and the rule of law: The importance of institutional legacies. *American Journal of Political Science*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/ajps.12935>.

15 Ο Δείκτης κράτους Δικαίου επιχειρεί να μετρήσει το εξής: «To what extent are laws transparently, independently, predictably, impartially, and equally enforced, and to what extent do the actions of government officials comply with the law?». Βλ. σχετικά: Pemstein, D., Marquardt, K. L., Tzelgov, E., Wang, Y., Medzihorsky, J., Krusell, J., Miri, F., & von Römer, J. (2022). *The V-Dem measurement model: Latent variable analysis for cross-national and cross-temporal expert-coded data* (Working Paper Series No. 2022:21). The Varieties of Democracy Institute.

εκείνες με ισχυρή παράδοση κράτους δικαίου, δηλαδή ύπαρξης θεσμικών αντιβάρων, και εκείνες με ασθενέστερη αντίστοιχη παράδοση, πριν από την άνοδο ενός λαϊκιστικού κόμματος στην εξουσία. Η έρευνα δείχνει ότι λαϊκιστικές κυβερνήσεις φαίνεται ότι μπορούν πολύ γρήγορα να υπονομεύσουν το κράτος δικαίου σε χώρες όπου αυτό ήταν ήδη αδύ-

ναμο. Επιπλέον, η περαιτέρω αποδυνάμωση που προκαλούν ενισχύεται με την πάροδο του χρόνου. Αντίθετα, σε χώρες με ισχυρό κράτος δικαίου, οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν περισσότερα θεσμικά εμπόδια, με αποτέλεσμα η αποδυνάμωση του κράτους δικαίου να είναι πιο αργή και περιορισμένη.

Γράφημα 3. Η επίδραση του λαϊκιστικών κυβερνήσεων σε χώρες με ισχυρούς και ανίσχυρους θεσμούς κράτους δικαίου

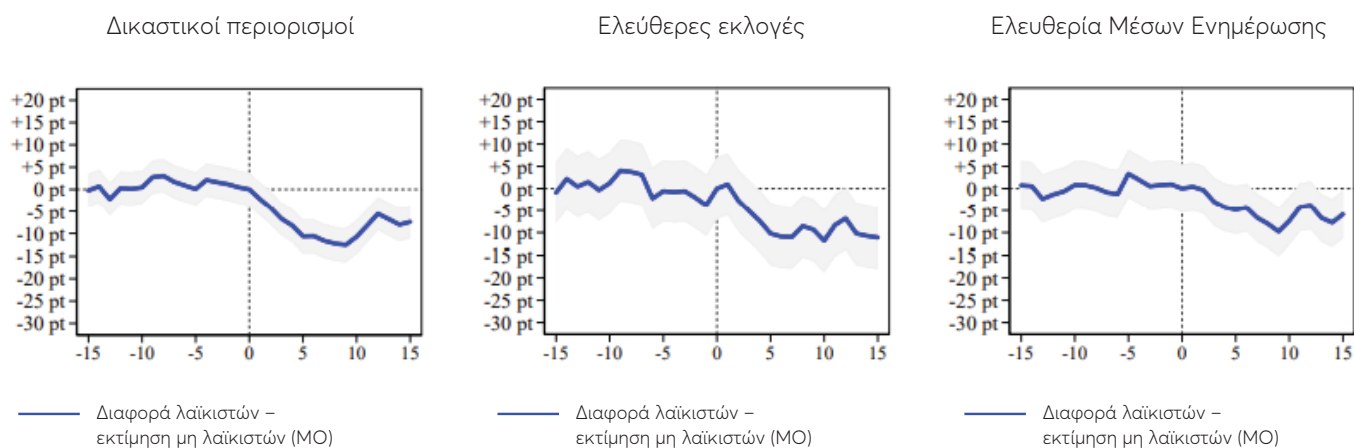

Πηγή: Kyriacou & Trivin (2024). Σημείωση: Η μπλε διακεκομμένη γραμμή αντιπροσωπεύει χώρες που είχαν ισχυρό κράτος δικαίου πριν από την άνοδο μίας λαϊκιστικής κυβέρνησης. Η διαφορά στον δείκτη κράτους δικαίου παραμένει αμελητέα τα πρώτα χρόνια, με μια σταδιακή πτώση 5,8 ποσοστιαίων μονάδων μετά από 15 χρόνια. Η κόκκινη συνεχής γραμμή δείχνει χώρες με ήδη ασθενές κράτος δικαίου πριν την άνοδο μίας λαϊκιστικής κυβέρνησης. Σε αυτές, η επιδείνωση είναι άμεση και απότομη, με πτώση 9,7 ποσοστιαίων μονάδων μέσα στα πρώτα 5 χρόνια και 17,5 ποσοστιαίων μονάδων μετά από 15 χρόνια.

Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγει και η σημαντική μελέτη των Funke et al. (2022) που, όπως είδαμε νωρίτερα για την οικονομία, διαπιστώνει πως οι αντισυστημικές κυβερνήσεις μειώνουν τους ελε-

γκτικούς μηχανισμούς της δικαιοσύνης στην άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής, ενώ έχουν αρνητικό αντίκτυπο στις ελεύθερες εκλογές και στην ελευθερία του τύπου (Γράφημα 4).

Γράφημα 4. Εξέλιξη δεικτών πολιτικών Θεσμών μέχρι 15 χρόνια μετά την άνοδο των λαϊκιστών στην κυβέρνηση.

Πηγή: Funke et al. (2022). Σημείωση: Η κάθετη γραμμή δείχνει την στιγμή της άνοδου των λαϊκιστών στην κυβέρνηση. Οι μπλε γραμμές αποτυπώνουν την διαφορά της αύξησης/μείωσης των δεικτών των λαϊκιστικών κυβερνήσεων σε σύγκριση με ένα μοντέλο εκτίμησης αν δεν ήταν λαϊκιστικές κυβερνήσεις στην εξουσία.

Η διαχείριση της κρίσης του κορονοϊού: ατεκμηρίωτη και επιπόλαιη πολιτική αντιμετώπισης της πανδημίας και αύξηση της υπερβάλλουσας θνησιμότητας

Στην περίπτωση της διαχείρισης μεγάλων κρίσεων, όπως της πανδημίας του COVID-19, οι περισσότερες λαϊκιστικές κυβερνήσεις υποτίμησαν τη σοβαρότητα της κατάστασης, πρότειναν ατεκμηρίωτες και βραχυπρόθεσμες λύσεις και απέφυγαν αυστηρούς κανονισμούς, όπως η χρήση μάσκας ή οι περιορισμοί στις ιδιωτικές συναθροίσεις (McKee et al., 2020; Smith, 2020).¹⁶ Παράλληλα, μελέτες δείχνουν ότι, αν και οι δημοκρατίες επλήγησαν περισσότερο από την πανδημία σε επίπεδο κρουσμάτων, τα ποσοστά θνησιμότητας ήταν σημαντικά χαμηλότερα σε αυτές, χάρη στα ισχυρότερα συστήματα υγείας (Karabulut et al., 2021).¹⁷ Οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις εφαρμόσαν λιγότερο εκτεταμένα μέτρα από τις μη λαϊκιστικές, και με αυτό τον τρόπο αποδυνάμωσαν την κοινωνική προσπάθεια αντιμετώπισης της πανδημίας και τελικά επλήγησαν περισσότερο. Η μελέτη των Bayerlein et al. (2021)¹⁸ στο *Journal of Political Institutions and Political Economy* κατέδειξε ότι η υπερβάλλουσα θνησιμότητα¹⁹ στις λαϊκιστικές κυβερνήσεις ήταν κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερη από τις χώρες με μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις. Στο Γράφημα 5α παρουσιάζεται η μέση υπερβάλλουσα θνησιμότητα και ο δείκτης εφαρμογής περιοριστικών πολιτικών κατά τη διάρκεια του 2020 για λαϊκιστικές και μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις.

Οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις εφαρμόσαν λιγότερες περιοριστικές πολιτικές κατά μέσο όρο, και σημείωσαν μεγαλύτερη μέση υπερβάλλουσα θνησιμότητα. Μάλιστα, οι περιοριστικές πολιτικές που εφαρμόσαν οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις δεν ήταν

16 Smith, A. E. (2020). Covid vs. democracy: Brazil's populist playbook. *Journal of Democracy*, 31(4), 76–90.

McKee, M., Gugushvili, A., Koltai, J., & Stuckler, D. (2020). Are populist leaders creating the conditions for the spread of COVID-19? *International Journal of Health Policy and Management*, 1–5.

17 Karabulut, G., K. F. Zimmermann, M. H. Bilgin, and A. C. Doker. 2021. "Democracy and COVID-19 Outcomes". *Economics Letters*: 109840.

18 Bayerlein, M., Boese, V. A., Gates, S., Kamin, K., & Murshed, S. M. (2021). Populism and COVID-19: How populist governments (mis)handle the pandemic. *Journal of Political Institutions and Political Economy*, 2(3), 389–428. <https://doi.org/10.1561/113.00000030>.

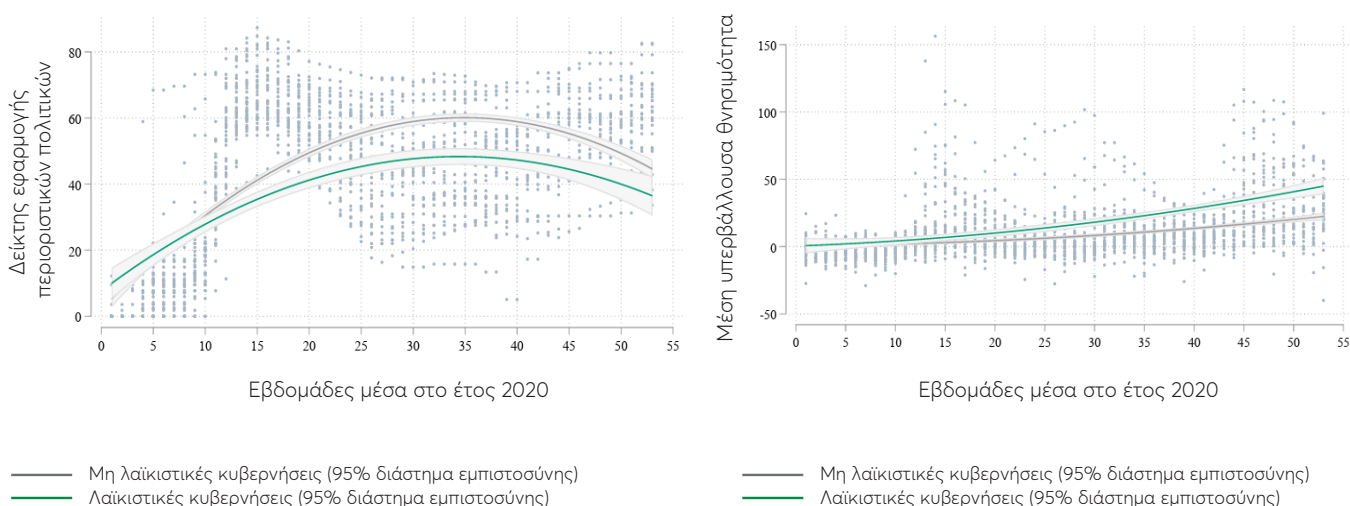
19 Υπολογίζεται ως η ποσοστιαία απόκλιση από τους αναμενόμενους θανάτους για την αντίστοιχη περίοδο.

20 Για παράδειγμα, τα μέτρα που έλαβαν οι μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις ήταν ανάλογα των θετικών τεστ, ενώ αντίστοιχα τα μέτρα που έλαβαν οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις ήταν ανεξάρτητα της εξάπλωσης του ιού.

ανάλογες της εξάπλωσης της πανδημίας και δεν υπαγορεύονταν από υγειονομικούς λόγους,²⁰ αλλά σκόπευαν στον περιορισμό βασικών δικαιωμάτων των πολιτών (Lührman & Rooney, 2020· Maerz et al., 2020).²¹ Αντίθετα, οι χώρες με υψηλή βαθμολο-

γία στον δείκτη Φιλελεύθερης Δημοκρατίας κατάφεραν να εφαρμόσουν λιγότερο περιοριστικές πολιτικές ως προς τα βασικά πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα.²²

Γράφημα 5. Δείκτης εφαρμογής περιοριστικών πολιτικών και Μέση υπερβάλλουσα θνησιμότητα κατά τη διάρκεια του 2020 για λαϊκιστικές και μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις.

Πηγή: Bayerlein et al. (2021).

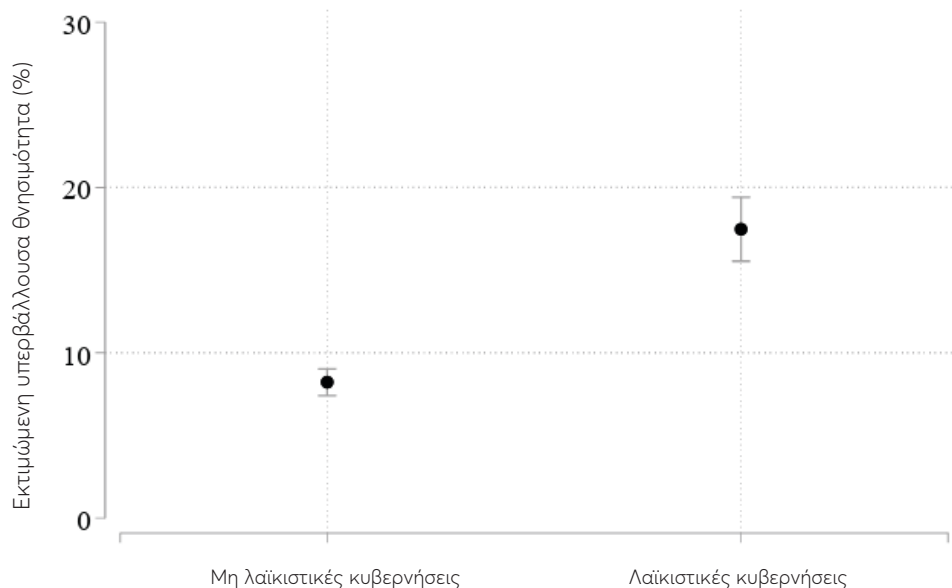
Στο Γράφημα 6, παρουσιάζεται η οριακή επίδραση λαϊκιστικών κυβερνήσεων στην υπερβάλλουσα θνησιμότητα. Η ανάλυση δείχνει ότι οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις συνδέονται με μια αύξηση στην υπερ-

βάλλουσα θνησιμότητα κατά περίπου 10 ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με μη λαϊκιστικές κυβερνήσεις.

21 Lührmann, A., & Rooney, B. (2020). Autocratization by decree: States of emergency and democratic decline. *Comparative Politics*. <https://doi.org/10.5129/001041520X15915273843076>. Maerz, S. F., Lührmann, A., Lachapelle, J., & Edgell, A. B. (2020). Worth the sacrifice? Illiberal and authoritarian practices during COVID-19. *V-Dem Working Paper*, 110. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3682528>.

22 Κατά την πανδημία, χώρες με υψηλότερη ποιότητα φιλελεύθερων και δημοκρατικών θεσμών επέβαλαν λιγότερους περιορισμούς σε τομείς όπως το κλείσιμο σχολείων και πανεπιστημίων, η απαγόρευση κυκλοφορίας και το κλείσιμο δημόσιων συγκοινωνιών. Αν και παρατηρήθηκαν λιγότεροι περιορισμοί σε χώρες με καλύτερους θεσμούς και σε άλλους τομείς, οι διαφορές αυτές δεν ήταν στατιστικά σημαντικές. Βλ. σχετικά: Saravakos, C., & Archontas, G. (2022). Quality of liberal democracy and COVID-19 pandemic restrictions: Did liberal democratic institutions manage to protect the civil liberties? *The Visio Journal*, 7, 66-82.

Γράφημα 6. Οριακή επίδραση λαϊκιστικών κυβερνήσεων στην υπερβάλλουσα θνησιμότητα.

Πηγή: Bayerlein et al. (2021).

Στις περιπτώσεις όπου στην κυβέρνηση βρίσκονταν λαϊκιστές, η επιστημονική τεκμηρίωση έτεινε να θεωρείται ως αναξιόπιστη και ο κίνδυνος του ιού ως αμελητέος, συνεπώς η συμμόρφωση με τις όποιες υγειονομικές συστάσεις υπήρξε χαμηλή. Οι Gollwitzer et al. (2020)²³ έδειξαν ότι η κοινωνική αποστασιοποίηση ήταν μεγαλύτερη σε πολιτείες των ΗΠΑ με υψηλή εκλογική υποστήριξη στους Δημοκρατικούς και μικρότερη κατανάλωση ειδήσεων από συντηρητικά μέσα ενημέρωσης, ενώ οι συντηρητικές πολιτείες εμφάνισαν υψηλότερη κινητικότητα πολιτών, γεγονός που οδήγησε σε αυξημένα κρούσματα και θανάτους από COVID-19. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσίασαν οι Barrios και Hochberg (2020)²⁴, δείχνοντας ότι η αντίληψη της σοβαρότητας του κινδύνου από τον COVID-19 επηρεάζεται από κομματικές προκαταλήψεις. Στην Ευρώπη, οι Ansell et al. (2021)²⁵ έδειξαν ότι η υποστήριξη σε λαϊκιστικά κόμματα συσχετίζεται με

μειωμένη συμμόρφωση στα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης.

Επίλογος

Η ενίσχυση των αντισυστημικών κομμάτων και η ανάληψη της διακυβέρνησης από λαϊκιστικές ή αυταρχικές πολιτικές δυνάμεις απειλεί τα θεμέλια της φιλελεύθερης δημοκρατίας.²⁶ Ταυτόχρονα, όπως τεκμηριώνει η επιστημονική έρευνα, οι δημόσιες πολιτικές που ασκούν κυβερνήσεις με αντισυστημικά κόμματα επιφέρουν ιδιαίτερα αρνητικά αποτελέσματα. Οι αντισυστημικές κυβερνήσεις δυσκολεύονται να παράγουν συνθήκες ευημερίας, καθώς οι πολιτικές τους συνδέονται με χαμηλότερη οικονομική ανάπτυξη, αυξημένους δασμούς, περιορισμό του εμπορίου και επιδείνωση των δημοσιονομικών δεικτών. Παράλληλα, η διακυβέρνηση από λαϊκιστές οδηγεί σε συστηματική αποδυνάμωση του κράτους

23 Gollwitzer, A., Martel, C., Brady, W. J., Pärnamets, P., Freedman, I. G., Knowles, E. D., & Van Bavel, J. J. (2020). Partisan differences in physical distancing are linked to health outcomes during the COVID-19 pandemic. *Nature Human Behaviour*, 4(11), 1186–1197.

24 Barrios, J. M., & Hochberg, Y. (2020). Risk perception through the lens of politics in the time of the COVID-19 pandemic. *National Bureau of Economic Research*, Technical Report.

25 Ansell, B., Cansunar, A., & Elkjaer, M. A. (2021). Social distancing, politics, and wealth. *West European Politics*, 1–31.

26 Saravakos, C. (2022). *Is populism still a threat to liberal democracy?* European Liberal Forum Policy Papers. Retrieved from <https://liberalforum.eu/wp-content/uploads/2022/12/Is-populism-still-a-threat-to-liberal-democracy.pdf>

δικαίου, ειδικά σε χώρες όπου αυτό είναι ήδη αδύναμο, υπονομεύοντας τη λογοδοσία, την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την ελευθερία του τύπου. Σε περιόδους κρίσεων, οι λαϊκιστικές κυβερνήσεις αποδεικνύονται αναποτελεσματικές, υιοθετώντας ατεκμηρίωτες πολιτικές και αποφεύγοντας αποφάσεις που απαιτούν δύσκολους, αλλά αναγκαίους περιορισμούς.

Η αυξημένη απήχηση των αντισυστημικών κομμάτων στην Ευρώπη συνιστά μια πρόκληση για τη φιλελεύθερη δημοκρατία, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών και προώθησης υπεύθυνων πολιτικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πολιτών και ταυτόχρονα ενισχύουν τη σταθερότητα και τη δημοκρατική διακυβέρνηση.

Το Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών είναι η κύρια ανεξάρτητη, μη κρατική, μη κομματική φιλελεύθερη δεξαμενή σκέψης στην Ελλάδα. Έχει τη νομική μορφή της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας και έδρα την Αθήνα. Το όραμά μας είναι μια Ελλάδα πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ελευθερίας που παρέχει στους πολίτες της τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να επιδιώξουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Ο σκοπός του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών είναι να αυξήσει την επιρροή των φιλελεύθερων προτάσεων και ιδεών στον δημόσιο διάλογο και την πολιτική. Το έργο του περιλαμβάνει ερευνητικά προγράμματα, εκδόσεις και εκδηλώσεις που έχουν ως επίκεντρο την αύξηση της ατομικής ελευθερίας για κάθε πολίτη.

Οι απόψεις που δημοσιεύονται στο κείμενο εκφράζουν τους συντάκτες του και όχι απαραίτητα τον οργανισμό.

ΚΕΝΤΡΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Στέγη Μάρκου Δραγούμη
Μαιζώνος 38, Αθήνα
T: +30 210 5238373
info@kefim.org

 facebook.com/kefim.org

 twitter.com/kefim_org

 gr.linkedin.com/company/centerforliberalstudies

 youtube.com/kefim